

УДК 008.001+008(091)+069+069.4+930.25+02

Руденко Сергій Борисович,
кандидат культурології, доцент

ПРО ПОНЯТТЯ «ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО»

Стаття присвячена вирішенню базових теоретичних положень пам'яtkознавства, а саме уточненню понять «пам'ятка», «рухома пам'ятка», «нерухома пам'ятка», «музейна пам'ятка», «архівна пам'ятка», «бібліотечна пам'ятка», та понять, що позначають відповідні наукові дисципліни. Для всіх, хто шукає відповіді на фундаментальні проблеми пам'яtkознавства, а не збавляється схоластичним любомудруванням.

Ключові слова: політика, пам'яtkознавство, музейна пам'ятка, архівна і бібліотечна пам'ятка.

Галузь суспільного життя, пов'язана із пам'ятками, незважаючи на реальні загрози щодо збереження історико-культурних цінностей в нашій державі, демонструє небажану продуктивність теоретичних досліджень, що знаходить свій вияв у збільшенні кількості відповідних наукових праць. Процес дослідження фундаментальних засад наук, пов'язаних із пам'ятками, на жаль, зводиться або до колекціонування висловлювань інших авторів, або до доповнення цієї колекції якимось новим «теоретичним баченням». Думка дослідників тупцює на місці. Це не дозволяє чітко окреслити предмет і напрями діяльності в рамках пам'яtkознавства як наукової та навчальної дисципліни, практичної роботи у сфері охорони і використання пам'яток. Зрештою, незважаючи на значну кількість теоретичних робіт, спостерігається прогресуючий розрив пам'яtkознавства із конкретними галузями суспільної діяльності. Все це зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

У різний час проблеми конституювання пам'яtkознавчих дисциплін розглядалися у працях різних авторів. Аналізуючи проблему наукового дослідження пам'яток (1986 – 1990 рр.), П.В. Боярський розглядав конституювання пам'яtkознавства в контексті диференційно-інтеграційних процесів у науці, внаслідок яких нові галузі знань виникають на «стиках» вже існуючих дисциплін [3, 9].

У своїх працях 1991 – 2002 рр. С.З. Заремба зазначав, що «на сьогодні ... пам'яtkознавство розглядається в комплексі багатьох наук та допоміжних (спеціальних) історичних дисциплін...» [9, 14]. «Завдання пам'яtkознавства тісно переплітаються з історичним краєзнавством, джерелознавством, археологією, сфрагістикою, нумізматиною, геральдиком, історією архітектури, етнографією, музеєзнавством, книгознавством, архівознавством, бібліотекознавством» [8, 5].

Дослідник С.І. Кот у статті «Теоретичні проблеми пам'яtkознавства» (2007) дійшов висновку, що пам'яtkознавство еволюціонує із напрямку досліджень (дослідницької сфери) до повноцінної «спеціальної наукової дисципліни», що належить до «міжгалузевих (міждисциплінарних) наукових дисциплін» [14].

Згадані дослідники правильно звернули увагу на відмінність між поняттями «пам'ятка» та «історичне джерело» (П.В. Боярський), на те, що пам'яtkознавство має тісні зв'язки з історичною наукою, хоча й не обмежується її сферою (С.З. Заремба), що пам'яtkознавство не є допоміжною історичною дисципліною (С.І. Кот), проте зв'язки пам'яtkознавства в системі наук так і не були окреслені. Вони не звернули увагу на ту обставину, що науки, пов'язані із пам'ятками, поділяються на: 1) наукові галузі, для яких пам'ятки виступають як складові *джерельної бази* (наприклад історія, археологія, мистецтвознавство тощо); 2) наукові галузі, для яких пам'ятки є *об'єктом дослідження*. Оскільки зазначена обставина досі не була врахована, коло наук, безпосередньо пов'язаних із пам'ятками, так і не було окреслене. Залишивши осторонь науки, для яких пам'ятка є складовою джерельної бази, зосередимо увагу на дисциплінах, об'єктом яких виступають матеріальні історико-культурні цінності.

Отже, *мета статті* – з'ясувати особливості використання поняття «пам'яtkознавство» для позначення сфери наукового пізнання, для чого необхідно:

з'ясувати зміст поняття «пам'ятка»;

класифікувати історико-культурні цінності;

визначити напрями соціокультурного використання пам'яток;

з'ясувати зв'язки між пам'яtkознавчими дисциплінами та визначити їхні предметно-об'єктні сфери.

З кінця ХХ століття активно розробляються різні термінологічні аспекти поняття «пам'ятка». В науковому обігу активно використовується термін «пам'ятка історії та культури». Одна із проблем, пов'язаних із даним терміном, полягає у різному розумінні понять «історія» та «культура», а точніше, у їхньому протиставленні. Вказана проблема була висвітлена у працях С.І. Кота [13; 14], В.І. Акуленка [1], С.З. Заремби [7; 8], Л.О. Гріффена [4; 5] та інших.

З точки зору В.І. Акуленка поняття «культура» є досить широким за змістом, внаслідок чого недоцільним є його доповнення поняттям «історія», тому слід використовувати термін «пам'ятка культури». На думку Л.О. Гріффена, культурний та історичний процеси можна зобразити у вигляді схеми [4, 47], відповідно до якої матеріальний об'єкт можна розглядати як пам'ятку культури в тому випадку, коли він посідає певне місце в «...логічній і часовій послідовності, що відображає закономірності розвитку певного напрямку розвитку даного явища культури, втіленого в послідовний ряд матеріальних об'єктів, котрі знаходяться у певному причинно-наслідковому зв'язку» [Там само]. Вчений зазначає, що явища культури, які відображають пам'ятки, можуть утворювати відношення «випадкового», «факультативного» характеру, що ускладнює ідентифікацію об'єкта як пам'ятки культури, тому, в даному випадку, мова йде про пам'ятку історії [4, 48]. Разом з тим, науковець зауважує, що «той самий об'єкт може виступати пам'яткою як історії, так і культури (хоча він може бути й в одній «іпостасі»)» [5, 42].

На думку С.І. Кота, терміни «історія» та «культура» позначають різні, проте пов'язані поняття. Обґрунтовуючи доцільність терміна «пам'ятка історії та культури», він вважав, що не кожен факт історії може бути втілений у матеріальному продукті культури і тому слід розрізняти пам'ятки історії та пам'ятки культури, при тому, що пам'ятки можуть одночасно належати і до історії, і до культури. Погляди С.З.Заремби щодо зазначеної наукової проблеми збіглися з поглядами С.І. Кота. Трактування поняття культури у С.І. Кота є розпливчастим і фактично зводиться до розуміння культури як «сукупності матеріальних та духовних цінностей» [14, 36], яка виступає у «предметно-речовій» формі та у «вигляді знакових систем», до яких дослідник відніс мистецтво, мову та науку [14, 36]. При цьому незрозуміло, на чому ґрунтується вчений, зводячи культуру до сфери мистецтва, науки та знакового втілення інформації. Формально констатуючи єдність «культурно-історичного розвитку суспільства» [13, 27], С.І. Кот підміняє поняття історії та культури поняттями історичної науки та історії культури, доводячи несумісність їх предметів, а значить, і відмінності відповідних понять.

Друга проблема, полягає у двійстості змісту терміна «пам'ятки історії та культури». [20]. Даний термін використовується з одного боку для позначення матеріальної історико-культурної спадщини в цілому (рухомої та нерухомої), а з іншого, як синонім нерухомих пам'яток. Відповідно до Закону УРСР «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» (1978) термін «пам'ятки історії та культури» об'єднує рухому та нерухому історико-культурну спадщину. Разом з цим, на практиці означений термін досить часто пов'язувався лише із сферою нерухомої історико-культурної спадщини [20].

Автор даної статті опублікував ряд статей, присвячених терміносистемі поняття пам'ятки [20; 21], в яких було обґрунтовано недоцільність застосування терміна «пам'ятка історії та культури» та похідних від нього. Натомість як найбільш влучний розглядається термін «історико-культурна пам'ятка» (його синонім – історико-культурна цінність). На нашу думку, зазначеному терміну можна дати наступну дефініцію: зафіксоване у формі застиглої предметності герменевтичне (науково-інтерпретаційне) автентичне джерело соціально значимої інформації, істотної для перебігу історико-культурного процесу [18].

Вихідним положенням природної класифікації пам'яток є їхній розподіл на рухомі та нерухомі. Мобільні об'єкти в процесі свого використання набувають різних зв'язків в об'єктивній реальності, які є досить гнучкими і можуть змінюватися. Їх практичне призначення передбачає переміщення у просторі. Тому вилучення мобільного предмета із середовища побутування, за умови фіксації інформації про історію його побутування, не позначається на автентичності самого предмета. Стаціонарні об'єкти пов'язані із конкретним природно-антропогенним середовищем, тому специфіка нерухомих пам'яток полягає у їхньому зв'язку із оточуючим середовищем [11; 17; 21].

Дослідник Л.В. Прибега [16; 17,] розглядав історичне середовище як «систему взаємозв'язків об'єкта історико-культурної спадщини з довкіллям, узятих у комплексі явищ життєдіяльності людини». На нашу думку, доцільним є впровадження поняття генетичного історично-обумовленого середовища – обмеженої частини простору навколо пам'ятки (групи пам'яток), яке вже було сформоване до створення пам'ятки (наприклад історична забудова), або утворює із нею певну ідейну єдність (наприклад ансамбль). Подальші зміни генетичного середовища впливають на автентичність пам'ятки. Проте більшою мірою на нерухому пам'ятку впливає вилучення її із власного середовища.

Із видлученням нерухомої пам'ятки із топографічно визначеного середовища вона перестас бути нерухомою [виняток можуть становити пам'ятки типу Абу-Сімбел (при будівництві Асуанської греблі в Єгипті комплекс пам'яток Абу-Сімбел був у період 1964 – 1968 рр. повністю перенесений на нове місце, подібне до генетичного, і продовжує функціонувати як нерухома пам'ятка)]. Матеріальні об'єкти, що є мобільними за своєю сутністю (наприклад військова техніка), можуть використовуватися як нерухоми пам'ятки (пам'ятники на честь історичних подій). Рухомі пам'ятки, що становлять внутрішнє середовище нерухомої пам'ятки (наприклад меблі), є її складовими та не можуть бути віднесені до рухомих пам'яток, хоча потенційно можуть стати частиною музейного зібрання.

Отже, розподіл пам'яток на рухомі та нерухомі безпосередньо пов'язаний із автентичністю, що проявляється у онтологічному зв'язку пам'ятки з історико-культурною дійсністю, яку вона покликана відображати.

Зважаючи на сутнісні характеристики, при класифікації нерухомих пам'яток необхідно брати до уваги їх *територіально-топографічний принцип*, який покладено в основу класифікації об'єктів *архітектурно-містобудівної спадщини* Л.В. Прибеги [17, 297], відповідно до якої виокремлюються наступні типи пам'яток: особні пам'ятки; ансамблі та комплекси; територіальні утворення.

Уточнивши та доповнивши законодавчу [6] класифікацію та класифікаційну модель Л.В. Прибеги, вирізимо наступні класифікаційні одиниці *нерухомої історико-культурної спадщини* в цілому: окремі пам'ятки та визначні місця; комплекси (ансамблі) пам'яток; історико-культурні ареали, ландшафти; історико-культурні населені місця.

Окремі пам'ятки та визначні місця представлені топографічно визначеними окремими стаціонарними об'єктами та територіями (найменша структурна класифікаційна одиниця нерухомої історико-культурної спадщини). *Комплекси (ансамблі) пам'яток* – топографічно визначені сукупності стаціонарних об'єктів, що утворюють єдине ціле з утилітарної, мистецької, виробничої, оборонної, побутової та інших точок зору. *Історико-культурні ареали* – топографічно визначені сукупності комплексів (ансамблів) пам'яток, в основі яких лежить традиційний характер історико-культурного природно-антропогенного середовища (успадкована від попередніх поколінь історично сформована об'ємно-просторова структура певної території). *Історико-культурний ландшафт* являє собою топографічно визначене традиційне природне «тло», що «супроводжує» процес просторового освоєння людьми світу. *Історико-культурні населені місця* – території, представлені кількома історико-культурними ареалами та ландшафтами, що утворюють населений пункт. Наведена класифікація поширюється також на руїни давніх міст, археологічні об'єкти різного характеру тощо, і може бути використана на практиці, сприяючи комплексному збереженню нерухомих історико-культурних пам'яток.

Відповідно до загальноновизнаної класифікації [15] за *видами* [6] нерухомі пам'ятки розподіляються на: археологічні; історичні; об'єкти монументального мистецтва; об'єкти архітектури; об'єкти містобудування; об'єкти садово-паркового мистецтва; ландшафтні; об'єкти науки і техніки.

Деякі вчені пропонують окремо виділити в рамках наведеної класифікації некрополістичні об'єкти культурної спадщини [10]. На жаль, ця класифікація так міцно укорінилася у науковому обігу, що дослідники не помічають її недоліків. Справа у тому, що один і той самий об'єкт одночасно належить до кількох видів. Наприклад, Софія Київська є пам'яткою археології, історії, монументального мистецтва, архітектури, містобудування, науки і техніки та за умови доповнення законодавчої класифікації також некрополістичним об'єктом культурної спадщини. Більше того, крім наукової безплідності ця законодавча класифікація таїть у собі небезпеки практичного характеру. Захисту має підлягати не одинична пам'ятка, а середовище. Це створює сприятливі умови для порушення обмежень щодо будівельних робіт у охоронних зонах, що можна спостерігати на прикладі тієї самої Софії Київської, Києво-Печерської Лаври та інших.

До цього часу рухомі пам'ятки не були класифіковані. Складність полягала у значній різноманітності мобільних об'єктів. Специфіка рухомих пам'яток робить можливим їх акумулювання відповідними інституціями, а саме: музеями, архівами та бібліотеками. Тому доцільно розподілити рухомі пам'ятки на музейні, архівні та бібліотечні. Пам'ятки, що не належать до вказаних інституцій, є просто рухомими пам'ятками.

У підсумку, запропонуємо наступні визначення досліджуваних понять.

Нерухомі пам'ятки – автентичні джерела соціально значимої історико-культурної інформації, представлені топографічно визначеними фрагментами актуального оточуючого простору, що відображають процес просторового матеріально-духовного освоєння людиною природного середовища.

Рухомі пам'ятки – автентичні джерела соціально значимої історико-культурної інформації, представлені мобільними об'єктами, що відображають процес матеріально-духовного освоєння людьми світу.

Музейна пам'ятка – рухома пам'ятка, що являє собою вилучений із системи звичних відношень мобільний або стаціонарний за первинним призначенням об'єкт (придатний для тривалого зберігання), включений до музейної комунікації.

Архівна пам'ятка – документ, що перестав виконувати свою основну соціальну функцію, пов'язану із офіційно-діловою комунікацією, для якої був створений, та виступає як джерело соціально значимої історико-культурної інформації в складі архівного зібрання.

Бібліотечні пам'ятки – рукописні книги, видання та колекції видань [2], якими традиційно комплектується бібліотека і які виступають в якості джерел соціально значимої інформації, необхідної для позитивного перебігу історико-культурного процесу, та функціонують в рамках бібліотечного зібрання. До бібліотечних пам'яток належать: книжкові пам'ятки [комплекси рукописних книг та стародруків (приблизно до 1830-х рр.), а також видатних в історико-культурному сенсі рідкісних та цінних видань пізніших періодів, що виділяються, зокрема, в бібліотеках для особливого зберігання й використання [12]], брошури, зразки періодичних видань, що мають історико-культурну цінність тощо.

Основними актуальними напрямками соціокультурного використання пам'яток є джерельно-науковий, освітньо-виховний, ідеологічний, рекреаційно-дозвіллевий. За результатами аналізу змісту вказаних напрямів з'ясовано, що на сучасному етапі необхідно інтенсифікувати освітньо-виховний та джерельно-науковий напрями використання музейних пам'яток, посилити роль музейних історико-культурних цінностей у формуванні історичної пам'яті українського народу, культурної консолідації суспільства, здійсненні державної політики у сфері національної безпеки. Ефективне ідеологічне використання музейних пам'яток сприятиме підвищенню стійкості українських громадян до негативних зовнішніх інформаційних впливів (наприклад під час інформаційних воєн). Сутність рекреаційно-дозвіллевого напрямку використання музейних історико-культурних цінностей полягає у формуванні та у задоволенні духовних потреб вищого порядку відвідувачів, а не у банальній розвазі музейної публіки заради комерційної вигоди.

Наука, досліджуючи об'єктивну реальність, утворює системи та підсистеми наукового знання відповідно до об'єктивних зв'язків між явищами дійсності. Зв'язки між явищами дійсності розкривають категорії одиничного, особливого та загального, які відображають процес пізнання, коли рух думки проходить шлях від одиничного до особливого, а потім – до загального. Одиничне (окреме, індивідуальне) – це конкретний предмет, обмежений у просторі і часі; загальне – спільна, абстрагована від одиничних та особливих явищ властивість, на основі якої ці явища об'єднуються в клас, вид, рід (абстрактно-загальне); закон єдності – у багатоманітті, дозволяє об'єднати розрізнені явища, що мають спільні загальні риси, в систему (конкретно-загальне). Загальне є сутністю, яка відрізняє себе в різних відношеннях, особливе – єдністю одиничного й загального, відзеркалення специфіки явищ зі спільною сутністю.

Наведені особливості наукового пізнання відображаються у структуруванні науки. Категорії загального відповідають об'єкти наук, категорії особливо – предмети. Галузь знань, що інтегрує наукові дисципліни зі спільним об'єктом, може бути означена як метанаука.

Крім інтеграції знань в межах об'єкта дослідження спостерігається протилежний процес – диференціація, тобто розмежування наукових галузей зі спільним об'єктом відповідно до специфічних предметів. Зрештою, метанауки здійснюють інтегруючий та синхронізуючий вплив на дисципліни, що дозволяє узагальнити наукову інформацію, накопичену в процесі дослідження предметів, а також чіткіше визначити предмети наукових дисциплін. Прикладами метанауки є документознавство, книгознавство, історичне джерелознавство, історична наука, культурологія тощо. Зазначимо, що науки, які є складовими метанаук, не втрачають самостійності, а навпаки, набувають об'єктно-предметної чіткості.

Класифікація матеріальних історико-культурних цінностей є відображенням руху від одиничного до особливого та від особливого до загального. Тому, вона має слугувати за основу структурування пам'ятокознавчих дисциплін.

Таким чином, пам'ятокознавство можна розглядати як метанауку, що досліджує матеріальну історико-культурну пам'ятку як узагальнююче поняття відповідного соціокультурного явища, представленого різноманіттям історико-культурних цінностей. Пам'ятокознавство, виходячи із його гносеологічної сфери, доцільно віднести до культурологічного знання.

При визначенні предмета пам'ятокознавчих дисциплін, як правило, виокремлюються принаймні чотири підходи:

- 1) інституційний (предметом виступає інституція, яка акумулює пам'ятки);
- 2) предметний (предмет – той чи інший різновид пам'яток);

3) культурологічний, коли в центрі уваги дослідників опиняється специфічне ставлення людини до дійсності, що проявляється у відборі, збереженні та використанні предметів як джерел історичної пам'яті;

4) галузевий (як предмет дисципліни розглядається сфера суспільної діяльності, пов'язана зі збереженням та соціокультурним використанням історико-культурних цінностей).

Перші три підходи віддзеркалюють один із аспектів предмета пам'яткознавчої дисципліни, а четвертий – узагальнює їх.

Враховуючи наведене, можна виділити наступні пам'яткознавчі науки: пам'яткознавство нерухомих пам'яток, архівне пам'яткознавство, бібліотечне пам'яткознавство та музеєзнавство (музеологія).

Пам'яткознавство нерухомих пам'яток – наукова дисципліна, що досліджує галузь людської діяльності, на яку суспільством покладено функцію забезпечення процесу опредметнення та розпредметнення історичної пам'яті на основі збереження й використання нерухомих історико-культурних пам'яток.

Музеєзнавство (музеологія) – наукова дисципліна, що досліджує діяльність щодо збереження рухомих пам'яток у музеях та їхнього загального і специфічно музейного комунікативного використання як джерел історичної пам'яті.

Архівне пам'яткознавство – наукова дисципліна, що досліджує різновид суспільної діяльності в процесі збереження та комунікативного використання документів, які є джерелами історико-культурної інформації, зокрема в рамках архівної практики.

Бібліотечне пам'яткознавство – наукова дисципліна, що досліджує процеси виявлення у бібліотечних фондах цінних з історико-культурної точки зору видань та рукописних книг, організації їхнього зберігання та використання як специфічних джерел інформації.

В рамках цієї дисципліни розробляються теоретичні засади виявлення, дослідження, збереження, обліку, інформаційного використання нерухомих історико-культурних цінностей та державного управління в галузі охорони і використання нерухомих пам'яток.

Диференціаційно-інтеграційні процеси в науці визначаються гносеологічними галузями наукових дисциплін. Отже, класифікація пам'яткознавчих дисциплін зумовлена природною класифікацією пам'яток. Така постановка питання остаточно розв'язує одну із фундаментальних проблем пам'яткознавства, пов'язану із визначенням його об'єкта і предмета. Необхідно розрізняти пам'яткознавство як метанауку та пам'яткознавство, стрижнем гносеологічної сфери якої є нерухомі пам'ятки. Мова йде не про кілька визначень поняття «пам'яткознавство», а про різні поняття, що позначаються одним і тим самим нотатом. Для зручності, слово «пам'яткознавство» можна використовувати виключно щодо метанауки. Notion «пам'яткознавство нерухомих пам'яток» позначатиме науку про нерухомі історико-культурні цінності. Ця дисципліна, поряд із архівним та бібліотечним пам'яткознавством, а також музеєзнавством належить до пам'яткознавчих (спеціальних пам'яткознавчих) дисциплін.

Пам'яткознавство вже давно пройшло свій «пелюшковий» період. Конститування його в реальності (принаймні, в Україні) завершилося вже двадцять-тридцять років тому. Процес становлення пам'яткознавства як окремої наукової галузі якщо на сьогодні ще і триває, то виключно у головах вчених, які занадто глибоко занурилися у теоретичні дослідження.

Говорячи про перспективи подальших досліджень, зазвичай звертають увагу на те, що необхідно й надалі поглиблювати поставлену в дослідженні проблему. Натомість, в даному випадку треба наголосити на тому, що найбільш загальні, фундаментальні поняття пам'яткознавства вже достатньо розроблені. Запропоновані автором даної статті визначення понять (зокрема, «пам'ятка», «рухома пам'ятка», «нерухома пам'ятка», «музейна пам'ятка», «архівна пам'ятка», «бібліотечна пам'ятка» та ін.) активно апробувалися протягом останніх восьми років на різноманітних конференціях, були неодноразово оприлюднені у науковій фаховій періодиці, опубліковані у монографії С.Б. Руденко [18, 111-114], входили до наукових положень, що виносилися на захист його кандидатської дисертації, у 2011 р. [19]. За цей час науковим співтовариством не були висловлені принципові зауваження до запропонованих визначень, не були висунуті й альтернативні дефініції, які б входили у суперечність із запропонованими. Отже, можна було б поставити питання про загальне визнання базових понять пам'яткознавства, введених до наукового обігу автором статті.

Зрештою, перспективними є пам'яткознавчі дослідження, що мають на меті розв'язання конкретних практичних проблем, а саме: обґрунтування престижності професії пам'яткознавця (в широкому сенсі), пошкваллення наукового, просвітницького та ідеологічного використання історико-культурних цінностей, їхньої експертизи та грошової оцінки, створення ефективної системи збереження пам'яток, в тому числі їхнього фізичного захисту від викрадення, знищення й пошкодження. Особливо гостро проблема охорони від знищення і пошкодження стоїть щодо нерухомих об'єктів, які мають історико-культурну цінність.

Література

1. Акуленко В.І. Охорона пам'яток культури в Україні [Текст] / В. І. Акуленко. – К., 1991. – 193 с.
2. Библиотечное дело: Терминологический словарь [Текст]; [сост. И. М. Сулова, Л.Н. Уланова; редкол.: Н.С. Карташова (отв. ред.) и др.]. – М., 1986. – 224 с.
3. Боярский П.В. Теоретические основы памятниковедения (постановка проблемы) [Текст] / П.В. Боярский // Памятниковедение. Теория, методология, практика: [сб. науч. тр.] / Министерство культуры РСФСР, НИИ культуры. – М., 1986. – С. 8 – 31.
4. Гріффен Л.О. Пам'ятка техніки як феномен історії і культури [Текст] / Л.О. Гріффен // Праці Центру пам'ятокознавства. – 2008. – Вип. 14. – С. 40 – 52.
5. Гріффен Л.О., Константинов, В.О. Український технічний музей [Текст] / Л.О. Гріффен, В.О. Константинов; Центр пам'ятокознавства НАН України та УТОПіК. – Ніжин, 2008. – 172 с.
6. Закон України «Про охорону культурної спадщини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>. – Дата звернення : 02.10.13.
7. Заремба С.З. Нариси з історії українського пам'ятокознавства [Текст] / С. З. Заремба. – К.: Аратта, 2002. – 204 с.
8. Заремба С.З. Пам'ятокознавство України: історія і сучасність [Текст] / С.З. Заремба // Праці Центру пам'ятокознавства. – 1992. – Вип. 1. – С. 5 – 24.
9. Заремба С.З. Українське пам'ятокознавство: історія, теорія, сучасність [Текст] / С.З. Заремба. – К., 1995. – 289 с.
10. Зозуля С.Ю. Створення реєстру некрополістичних пам'яток України [Текст] / С.Ю. Зозуля // Праці Центру пам'ятокознавства. – 2006 – Вип. 10. – С. 205 – 223.
11. Игнаткин И.А. Охрана памятников истории и культуры [Текст] / И. А. Игнаткин. – К., 1990. – 223 с.
12. Ковальчук Г.І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах [Текст] / Г.І. Ковальчук. – К., 2004. – 644 с.
13. Кот, С. І. Загальні питання висвітлення пам'яток [Текст] / С. І. Кот // Актуальні питання виявлення і дослідження пам'яток історії та культури (на матеріалах Зводу пам'яток історії та культури України). — К., 1999. — 301 с. — Частина перша. — С. 18—70.
14. Кот С.І. Теоретичні проблеми пам'ятокознавства [Текст] / С. І. Кот // Пам'ятокознавчі студії в Україні: теорія і практика. – К., 2007. – С. 4 – 64.
15. Пам'ятокознавчі студії в Україні: теорія і практика [Текст] / С. І. Кот, В. О. Горбик, Г.Г Денисенко [та ін.]. – К., 2007. – 336 с.
16. Прибега Л.В. До питання термінологічних визначень у пам'яткоохоронній методиці [Текст] / Л.В. Прибега // Праці Центру пам'ятокознавства. – 2003. – Вип. 5. – С. 18 – 32.
17. Прибега Л.В. Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини України: методологічний аспект [Текст] / Л. В. Прибега. – К., 2009. – 304 с.
18. Руденко С.Б. Музейна пам'ятка: соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей: монографія [Текст] / С.Б. Руденко. – К., 2012. – 120 с. // Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського; Ресурси; Наукова електронна бібліотека: веб-сайт [стара версія]; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=VFEIR&P21DBN=VFEIR&Z21ID=&Image_file_name=DOC%20FRE0000224.PDF&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1. — Дата звернення: 19.09.13.
19. Руденко С.Б. Музейна пам'ятка: соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата культурології : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури» [Текст] / С.Б. Руденко. – К., 2011. – 16 с. // Руденко Сергій Борисович [Електронний ресурс] EX.UA: Сервіс зберігання інформації: Веб-сайт. – 11RSBICK.doc. – 178 кб. – Режим доступу: <http://www.ex.ua/view/15944575>. – Дата звернення: 02.10.13.
20. Руденко С.Б. Про фундаментальні засади пам'ятокознавства [Текст] / С. Б. Руденко // Праці Центру пам'ятокознавства. – 2008. – Вип. 14. – С. 18 – 40.
21. Руденко С.Б. Терміносистема пам'ятокознавства : уточнення дефініцій [Текст] / С.Б. Руденко // Праці Центру пам'ятокознавства. – 2006. – Вип. 9. – С. 213—225.
22. Руденко С.Б. Формування системи наукових знань про матеріальну історико-культурну пам'ятку як соціокультурний феномен (сер. 80-х рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) [Текст] / С. Б. Руденко // Актуальні питання історії науки і техніки: матеріали 8-ої Всеукр. наук. конф. м. Очаків, 17 – 19 жовтня 2009 р. – К., 2009. – С. 254 – 256.

References

1. Akulenko V.I. Okhorona pamiatok kultury v Ukraini [Tekst] / V. I. Akulenko. – K., 1991. – 193 s.
2. Bibliotechnoe delo: Terminologicheskii slovar' [Tekst]; [sost. I. M. Suslova, L.N. Ulanova; redkol.: N.S. Kartashova (otv. red.) i dr.]. – M., 1986. – 224 s.
3. Boyarskiy P.V. Teoreticheskie osnovy pamyatnikovedeniya (postanovka problemy) [Tekst] / P.V. Boyarskiy // Pamyatnikovedenie. Teoriya, metodologiya, praktika: [sb. nauch. tr.] / Ministerstvo kul'tury RSFSR, NII kul'tury. – M., 1986. – S. 8 – 31.
4. Hriffen L.O. Pamiatka tekhniki yak fenomen istorii i kultury [Tekst] / L.O. Hriffen // Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva. – 2008. – Vyp. 14. – S. 40 – 52.
5. Hriffen L.O., Konstantynov, V.O. Ukrainskyi tekhnichni muzei [Tekst] / L. O. Hriffen, V. O. Konstantynov; Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy ta UTOPIK. – Nizhyn, 2008. – 172 s.
6. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>. – Data zvernennia : 02.10.13.
7. Zarembo S.Z. Narisy z istorii ukrainskoho pamiatkoznavstva [Tekst] / S. Z. Zarembo. – K.: Aratta, 2002. – 204 s.
8. Zarembo S.Z. Pamiatkoznavstvo Ukrainy: istoriia i suchasnist [Tekst] / S.Z. Zarembo // Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva. – 1992. – Vyp. 1. – C. 5 – 24.
9. Zarembo S.Z. Ukrainske pamiatkoznavstvo: istoriia, teoriia, suchasnist [Tekst] / S.Z. Zarembo. – K., 1995. – 289 s.
10. Zozulia S.Yu. Stvorennia reiestru nekropolistychnykh pamiatok Ukrainy [Tekst] / S.Yu. Zozulia // Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva. – 2006 – Vyp. 10. – C. 205 – 223.
11. Ignatkin I.A. Okhrana pamyatnikov istorii i kul'tury [Tekst] / I. A. Ignatkin. – K., 1990. – 223 s.
12. Kovalchuk H.I. Knyzhkovi pamiatky (ridkisni ta tsinni knyzhky) v bibliotechnykh fondakh [Tekst] / H.I. Kovalchuk. – K., 2004. – 644 s.
13. Kot, S. I. Zahalni pytannia vysvitlennia pamiatok [Tekst] / S. I. Kot // Aktualni pytannia vyivlennia i doslidzhennia pamiatok istorii ta kultury (na materialakh Zvodu pamiatok istorii ta kultury Ukrainy). — K., 1999. — 301 s. – Chastyna persha. — S. 18—70.
14. Kot S.I. Teoretychni problemy pamiatkoznavstva [Tekst] / S. I. Kot // Pamiatkoznavchi studii v Ukraini: teoriia i praktyka. – K., 2007. – S. 4 – 64.
15. Pamiatkoznavchi studii v Ukraini: teoriia i praktyka [Tekst] / S. I. Kot, V. O. Horbyk, H.H Denysenko [ta in.]. – K., 2007. – 336 s.
16. Prybieha L.V. Do pytannia terminolohichnykh vyznachen u pamiatkoznavstvi [Tekst] / L.V. Prybieha // Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva. – 2003. – Vyp. 5. – S. 18 – 32.
17. Prybieha L.V. Okhorona ta restavratsiia obektiv arkhitekturno-mistobudivnoi spadshchyny Ukrainy : metodolohichni aspekt [Tekst] / L. V. Prybieha. – K., 2009. – 304 s.
18. Rudenko S.B. Muzeina pamiatka: sotsiokulturna sutnist ta mistse v systemi istoryko-kulturnykh tsinnosti: monohrafiia [Tekst] / S.B. Rudenko. – K., 2012. – 120 s. // Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V.I.Vernadskoho; Resursy; Naukova elektronna biblioteka: veb-sait [stara versiia]; [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=VFEIR&P21DBN=VFEIR&Z21ID=&Image_file_name=DOC%2FIRE0000224.PDF&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.— Datazvernennia:19.09.13.
19. Rudenko S.B. Muzeina pamiatka: sotsiokulturna sutnist ta mistse v systemi istoryko-kulturnykh tsinnosti: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kandydata kul'turolohii : spets. 26.00.01 «Teoriia ta istoriia kultury» [Tekst] / S.B. Rudenko. – K., 2011. – 16 s. // Rudenko Serhii Borysovych [Elektronnyi resurs] EX.UA: Servis zberihannia informatsii: Veb-sait. – 11RSBIKC.doc. – 178 kb. – Rezhym dostupu: <http://www.ex.ua/view/15944575>. – Data zvernennia: 02.10.13.
20. Rudenko S.B. Pro fundamentalni zasady pamiatkoznavstva [Tekst] / S. B. Rudenko // Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva. – 2008. – Vyp. 14. – S. 18 – 40.
21. Rudenko S.B. Terminosystema pamiatkoznavstva: utochnennia definitsii [Tekst] / S.B. Rudenko // Pratsi Tsentru pamiatkoznavstva. – 2006. – Vyp. 9. – S. 213—225.
22. Rudenko S.B. Formuvannia systemy naukovykh znan pro materialnu istoryko-kulturnu pamiatku yak sotsiokulturnyi fenomen (ser. 80-kr. KhKh st. – pochatok KhKhI st.) [Tekst] / S. B. Rudenko // Aktualni pytannia istorii nauky i tekhniki: materialy 8-oi Vseukr. nauk. konf. m. Ochakiv, 17 – 19 zhovtnia 2009 r. – K., 2009. – S. 254 – 256.

Руденко Сергей Борисович, кандидат культурології, доцент

Про поняття «пам'ятниковедення»

Стаття посвячена решению базовых теоретических положений пам'ятниковедення, а именно уточнению понять «пам'ятник», «двигимый пам'ятник», «недвигимый пам'ятник», «музейный пам'ятник», «архивный пам'ятник», «библиотечный пам'ятник», а также понять, которые отображают соответствующие научные дисциплины. Для всех, кто ищет ответы на фундаментальные проблемы пам'ятниковедення, а не увлекается схоластическими изысканиями.

Ключевые слова: пам'ятка, пам'ятковедення, музейная пам'ятка, архивная и библиотечная пам'ятка.

Rudenko Sergiy Borisovich, Candidate of Cultural Studies, Associate Professor

About the concept of disciplines, which researching historical and cultural values

Number of theoretical studies on the historical and cultural values is growing. However, this process is, unfortunately, limited to collecting the statements of other authors, or additions to this collection of some new «theoretical vision». In the theory of Heritage felt the process of stagnation. It is not possible to introduce the subject of research and practice in the field of historical and cultural values. Unclear basic concepts confuses the job. Thus, the subject of the article is extremely important.

Differentiation and integration in science displayed by epistemological areas of disciplines. Thus, the classification of the scientific disciplines, which research cultural and historical heritage based on natural classification of cultural and historical values. Exactly this direction solves one of the biggest problem of the theory of heritology – what is the subject of this science? It's necessary to distinguish the heritology as universal science, which explores cultural and historical values as phenomenon, and as science, which explores monuments – unmovable cultural and historical values. For better understanding author proposes using the notion «heritology» only for universal science. Notion «monumentology» – for the science, which explores unmovable cultural and historical values. And for the science, which explores movable cultural values – museology (museum values), archaival heritology (archival values), librarian heritology (librarian values). Monumentology, museology, archaival heritology, librarian heritology author calls heritological disciplines.

Heritology and heritological disciplines has long passed its «diapering period». In fact in Ukraine formation this scientific direction as science disciplines was ended 20-30 years ago. But, unfortunately, genesis of heritology continues in metaphysical works of some «scholars».

Author stresses, that his own views on basic concepts of heritology and the system of sciences, concerned with cultural and hystorical values formed sufficient base for appropriate practice. According to conception of author, values of culture and hystory is authentic source of socially significant information, submitted by artifacts which needed for optimal course of social and cultural process. Its information potential revealed through using interpretation based on science methodology. Movable values of culture and hystory is authentic source of socially significant information submitted by mobile objects, that represents the process of familiarization with the world by humans. Unmovable cultural and hystorical values is is authentic source of socially significant information submitted by landscapes and their parts, that represents the process of familiarization with enviromental by humans. Museum value is any subject, which may persist for a long time, extracted from the system of usage relations, included to museum communication. Archival value is a document, that has ceased to perform its primary social function related to the official business communication for which was created and serves as a source of socially significant historical and cultural information within the archival collection. Library's value may be manuscripts, publications, and collections of publications, which traditionally stored in library that acts as a source of socially relevant information required for a positive flow of historical and cultural process and function within the library collection.

Except classification of movable hystorical and cultural values, Rudenko S.B. offers following classification of unmovable historical and cultural heritage:

1. Individual objects and landmarks;
2. Complexes (ensembles) monuments;
3. The historical and cultural habitats, landscapes;
4. Historical and cultural places are inhabited.

The theoretical positions, that Rudenko S.B offers actively approbated for eight last years on different international and Ukrainian conferences, published in periodics for many times, formed the basis of thesis, defended him in 2011. During this time, Ukrainian and post-soviet scientific community doesn't expressed fundamental comments on the proposed definitions, also doesn't made alternative definitions that have entered into conflict with the proposed. Thus, we can said about general acceptance of the scientific views of Rudenko S.B. at least in Ukraine. The author expresses the hope that scientists representing other regions of the world will pay attention to his work and express their reasoned opinion.

Key words: memo, memology, museum memo, archives and library memo.